

майбутньому переростання агресії в інші форми девіантної поведінки).

Важливе завдання вчителя виявити прояв агресії у підлітків в шкільному колективі, що може призвести до конфліктів. Зменшення конфліктних ситуацій у шкільній практиці – важливе практичне завдання, яке сприяє зменшенню дитячих неврозів.

У вирішені проблеми використані підходи А.Клим-Климашевської

Література

1. Змановская Е.В. Девиантология: (Психология отклоняющегося поведения): Учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений. – М.: Издательский центр «Академия», 2003. – 288 с.
2. Кон И.С. Психология ранней юности.– М.: Просвещение, 1989.– 255с.
3. Кондрашова Л.В. Превентивная педагогика: Учебное пособие. – К.: Вища школа, 2005. – 231 с.
4. Скок М.А., Дроздов О.Ю. Вивчення проблем агресивної поведінки як метод профілактики агресії серед молоді (з досвіду впровадження та викладання спецкурсу „Психологія агресивної поведінки”) //Актуальні проблеми психології /За ред Максименко С.Д., Карамушки Л.М. – К.: Інститут психології ім. Г.С.Костюка АПН України, 2002. – Т.1, частина 5. – С.145-152.

*Dr. Tamara Zacharuk
Akademia Podlaska
Siedlce, Litva, Vilnos*

OKRUCIEŃSTWO W MEDIACH ZAGROŻENIEM DLA DZIECI I MŁODZIEŻY

The most important social problem is showing violence in the media. Watching by children that pictures of terror, cruelty, content with high emotional tension, makes them being in fear conditions, have nightmares and being impel excessively.

Okrucieństwo jest pojęciem szerokim. Jego definicja, „ którą zawdzięczamy antykowi przechodziła z upływem stuleci

znaczą ewolucję, stale jednak zmierzającą w kierunku poszerzenia zakresu tego pojęcia.” (J. Tazbir, 1999, s.5). Definicję okrucieństwa sformułował w starożytności Seneka w dziele *De clementia* (L. A. Seneka, 1985). Okrucieństwo nazywał „skłonnością umysłu do surowości” oraz „jakąś nieużytą zaciętością serca w wyznaczaniu kary”. „Dopuszcza jej się tyran, skądinąd powołany do wymierzania sprawiedliwości. Znajduje on jednak przyjemność w samym okrucieństwie („smakuje sobie w nędzy człowieczej”), wyszukując coraz to nowe rodzaje tortur. Dochodzi wreszcie do tego, że popełnianie okrucieństwa sprawia mu rozkosz. Zdaniem Seneki nie jest nim natomiast znęcanie się rozbójników nad swoją ofiarą, ponieważ tych tylko możemy nazwać okrutnymi, „którzy karania przyczynę mają, ale miary nie mają” (J. Tazbir, 1999, s.18). We współczesnej literaturze przedmiotu odnajdujemy również, próby zdefiniowania okrucieństwa.

Okrucieństwo to:

1. Bezlitosne znęcanie się nad ludźmi lub zwierzętami; zjawisko i problem o szczególnej doniosłości w czasie wojen, rewolucji i zaburzeń życia zbiorowym, uwarunkowane z reguły kompleksem przyczyn, wśród nich przede wszystkim: nieodreagowany strach i gniew, chęć zemsty za krzywdę (krzywdy) faktyczną lub rzekomą, twarde tryb życia, strach przed ewentualną agresją, prawdopodobnie również skłonności sadystyczne (J. Pieter, 1963).

2. Zadawanie cierpień ludziom i zwierzętom prowadzące nawet do pozbawienia ich życia. Przejawy okrucieństwa mogą wystąpić u niektórych dzieci we wczesnym wieku na skutek tego, że nie potrafią wczuć się w sytuację istoty, której zadają cierpienie. (W. Okoń, 1998)

3. Postępowanie lub cecha kogoś, kto jest okrutny. Okrucieństwo jakiejś sytuacji to wyjątkowo trudne warunki, jakie ona stwarza. Okrucieństwa to okrutne czyny. (M. Bańko, 2000)

J. Tazbir podkreśla, że współcześnie terminem okrucieństwo „obdarzamy więcej sposobów znęcania się nad ludźmi (oraz zwierzętami) niż to czyniono w XVI i XVIII stuleciu. Wolno również przyjąć, że za sto lat pojęcie to będzie posiadało jeszcze szerszy niż obecnie zakres”. (J. Tazbir, 1999, s.5).

Ze zjawiskiem okrucieństwa spotykamy się od najdawniejszych czasów. Wystarczy wskazać na przykłady z mitologii: Prometeusz przykuty do skały, pałaca koszula Dejaniry, Marsjasz, z którego Apollo zdiera skórę lub pasterz Melanthias, któremu Odyseusz obciął nos i uszy, a potem pozbawił go rąk i nóg. (M. Pietrzykowski, 1983). Opisy okrucieństwa ludzkiego znajdujemy również w Piśmie Świętym, na przykład: Pierwsza rzeź niewiniątek, Rodzina męczenników, Krwawe ofiary z ludzi. (G. Canfora Omi, 1989). Przemoc i okrucieństwo są niekiedy wkomponowane w kulturę i obyczajowość narodów. Do kulturowo uwarunkowanego okrucieństwa można zaliczyć do niedawna przecież obowiązujący w Chinach zwyczaj krępowania stóp dziewcząt na „złote lilijki”, wydłużanie szyi dziewczętom przez nakładanie metalowych obręczy, czy poddawanie młodych chłopców i dziewcząt brutalnej, okrutnej inicjacji w wyniku, której wielu z nich traciło życie. (F. Znaniński, 1960). Jak zauważa K. Irzykowski (1976) okrucieństwo zdarza się niekiedy w najbardziej wyrafinowanych kulturach dawnych i współczesnych. Można tu wskazać na hitlerowskie Niemcy. Obywatele niemieccy, uwielbiający literaturę, sztukę, muzykę, teatr dopuszczali się w czasie II wojny światowej przerażających okrucieństw (przykładem niech będą obozy koncentracyjne służące masowej zagładzie ludzkości).

Czasy współczesne dostarczają również wielu dowodów okrucieństwa ludzkiego. Należy tu zwrócić uwagę przede wszystkim na okrucieństwa wojenne, których przykładem jest atakowanie bezbronnej ludności, niehumanitarne traktowanie jeńców wojennych, rozdzielanie dzieci od rodziców, mimo obowiązujących paktów i konwencji. Nie można też nie wskazać na okrucieństwo związane z międzynarodowym terroryzmem. Atak terrorystyczny z 11 września 2001 roku w Nowym Jorku jest tylko jednym z licznych przykładów ludzkiej brutalności, bezwzględności, bestialskości i barbarzyństwa.

Ze zjawiskiem okrucieństwa wśród dzieci i młodzieży spotykamy się również w środowisku szkolnym i rówieśniczym. Literatura przedmiotu (np. L. Pytko, B. Głowacka, 2000) jak też doniesienia prasowe obfitują w przykłady okrutnych zbrodni dziecięcych. Często przemoc i agresja w szkole nacechowana jest okrucieństwem, chęcią upokorzenia i poniżenia ofiary. W

środowisku szkolnym spotykamy się ponadto z formą przemocy zorganizowanej. Mamy z nią do czynienia, "gdy osoba słabsza (ofiara) wystawiona jest przez dłuższy czas na negatywne działania grupy osób silniejszych (agresorów)".(J. Danilewska, 2002,s.53). Symptomy negatywnego działania to: przemoc bezpośrednia w postaci bicia, przezywania, odbierania przedmiotów i pieniędzy, zmuszania do uwłaczających, poniżających zachowań oraz przemoc pośrednia w postaci oszczerstw, intryg, wykluczania z grupy, naznaczania, izolowania. W przypadku przemocy bezpośredniej zdarza się, że zachowania agresorów wzorowane są na fali wojskowej z całym jej okrucieństwem i przenoszone do środowiska szkolnego. Zjawisko tzw. kociarstwa, czyli przemocy starszych uczniów wobec pierwszoklasistów w gimnazjach i szkołach ponad gimnazjalnych na stałe zadomowiło się w środowisku uczniowskim. Niebezpieczne skutki przemocy wśród uczniów dotyczą zarówno ofiar przemocy jak też agresorów. „ U ofiary przeżywającej często głębokie uczucie poniżenia i upokorzenia, strachu, wstydu oraz dezorientacji dochodzi po pewnym czasie do obniżenia poczucia własnej wartości oraz samooceny, do izolacji społecznej, a nawet do tendencji destruktywnych. U agresora zaś po okresie bezkarnego stosowania przemocy utrwali się niewłaściwy wzorzec zachowania, obniży poczucie odpowiedzialności za własne działania. Zacznie on czerpać poczucie mocy z poniżania innych i zadawania im bólu, a nawet wejdzie w sferę bezprawia. (J.Danilewska, 2002,s.56).

„Świat człowieka współczesnego kształtowany jest w poważnej mierze przez środki masowego przekazu (mass media, środki komunikowania, media elektroniczne). Media są więc dzisiaj głównym źródłem informacji, likwidują problemy przestrzeni i czasu, są także znakomitymi narzędziami pracy intelektualnej i zawodowej. Media umożliwiają kodowanie, przetwarzanie informacji, a także rekonstruowanie wiedzy. Są czymś więcej niż tylko nośnikami komunikatów, są narzędziami, jakimi jednostka dysponuje w poznawaniu rzeczywistości i rozwijaniu swojego intelektu. Media, modelując rzeczywistość, tworzą doświadczenia, które mogą (przy licznych zastrzeżeniach) zastępować osobiste, bezpośrednie doświadczenia jednostki”(M.Majewska, 1999)

Media stwarzają nie tylko szanse społeczne i wychowawcze, ale również zagrożenia dla dzieci, młodzieży i dorosłych. Świat

przedstawiony w mediach związany jest z kilkoma negatywnymi zjawiskami:

- rozbicie spójności wypowiedzi (migawkowość) przy jednoczesnym natłoku informacji (tzw. szum informacyjny)
- afirmacja agresji
- ujednoczenie wzorców zachowań i proponowanie negatywnych postaw życiowych (np. propagowanie konsumpcyjnego i łatwego stylu życia)" (J. Izdebska, 1996)

Ważnym problemem społecznym jest prezentowanie okrucieństwa w mediach.. Z jednej strony nie brakuje nam przykładów na związki między oglądaniem scen drastycznych, treningiem podczas gry w zabijanie a gotowością do agresji antyspołecznej (L. Pytka, 2000) a z drugiej strony pojawiają się prasowe opinie, że pokazywanie przemocy częściej przekonuje, by jej unikać, niż do niej zachęca (R.Geremek, 2004). Należy zadać sobie pytanie na ile te ostatnie są prawdziwe a na ile podyktowane komercyjnymi potrzebami mediów.

Wśród destruktywnych skutków relacji: dziecko-media J. Izdebska (2003) wymienia postrzeganie przez dzieci współczesnego świata w kategorii wojen, przemocy, kataklizmów, terroryzmu, katastrof, nędzy, bezrobocia, zagrożeń nuklearnych, biologicznych, patologii społecznej, zwłaszcza rodziny, chorób, uzależnień. Oglądanie przez dzieci scen grozy, okrucieństwa, treści o dużym napięciu emocjonalnym wywołuje u nich stany lękowe, uczucia strachu, koszmary senne, lęki nocne, nadmierną pobudliwość. (M. Braun Gałkowska, 1995).

W sposób najbardziej globalny i niekontrolowany okrucieństwo pojawia się w Internecie. Należy podkreślić, „ że jeszcze nigdy tak wielu nie przekazywało tak wiele tak licznym i tak tanio”.(S.Juszczuk, 2000, s.121). W Internecie oprócz informacji potrzebnych i pożytecznych pojawiają się między innymi pochwały nekrofilii, czarnych mszy, kanibalizmu, zdjęcia przedstawiające pornografię, morderstwa, samobójstwa, pokazujące tortury, rozstrzeliwania i upokorzenia. Treści te są dostępne poza jakąkolwiek kontrolą dla dzieci i młodzieży „buszującej” w Internecie.” Jeśli dołączymy do tego obrazu wszechobecną w Internecie przemoc i terror, to wychodzi z tego mieszanka

wybuchowa, która dla młodzieży może okazać się katastrofalna w skutkach” (S. Juszczak, 2000, s.131).

Do jednych z bardziej niebezpiecznych obszarów Internetu należą te, które działają na zasadzie wirtualnej rzeczywistości. Młody człowiek znajduje w niej zamkniętą, odizolowaną przestrzeń, w której może dokonywać najróżniejszych czynów w tym również okrutnych, wcielając się w rolę oprawcy i kata decydującego o życiu i śmierci. Wirtualne okrucieństwa, w których podejmuje się, wielokrotnie, choć tylko „na niby” decyzje o zabijaniu, eliminowaniu, niszczeniu innych ludzi zwiększają prawdopodobieństwo, że decyzje podejmowane w rzeczywistości mogą być podobne do tych, które były „wirtualnie podejmowane w toku gry w zabijanie” (L.Pytka, 2000,s.58).

M.Braun-Gałkowska zwraca uwagę na potrzebę wprowadzenia do szkół edukacji medialnej. Dotyczyłaby ona „nie tylko informatyki, ale uczyła również rozumienia języka mediów i posługiwania się nim, a także wyjaśniała psychologiczne mechanizmy oddziaływania i potrzebę uruchamiania aktywności własnej, czyli świadomego decydowania o sposobie korzystania”.

(M. Braun-Gałkowska, 1996)

Nauka umiejętnego korzystania obejmować powinna:

- nauczanie gospodarowania swoim czasem
- kontrolowanie przez rodziców treści, jakości programów, gier, pism, z których dziecko korzysta;
- uczenie selektywności i krytycyzmu w wyborach oferowanych przez media usług i informacji oraz programów
- odbiór mass mediów powinien mieć charakter rodzinno-domowy; wspólne oglądanie programów, wspólne prowokowanie dzieci do zadawania pytań, wyjaśnianie niezrozumiałych treści, dyskusje na temat obejrzanego programu, ulubionych gier komputerowych dziecka mają duże walory wychowawcze i kształcące, ponieważ wpływają na poczucie estetyki, kształtują moralność oraz służą ćwiczeniu potrzebnych w życiu umiejętności dyskusowania, zabierania głosu, uzasadnienia własnych sądów, poszanowania odmiennych poglądów
- uwrażliwianie na rzeczy piękne i dobre

- prezentowanie przez rodziców innych form spędzania czasu wolnego i zapoznawanie z innymi niż elektroniczne źródłami informacji
- zapewnienie bezpośrednich kontaktów z innymi ludźmi i przyrodą
- uczenie wykorzystywania i przetwarzania uzyskanych informacji
- uczenie dystansu do rzeczywistości tworzonej w mediach
- wdrażanie do rozróżniania informacji sprawdzonych i niepewnych, uczenie krytyki propagandy i reklamy. (S. Juszczak, 2000, s.203)

Bibliografia

1. Bańko M., Inny Słownik Języka Polskiego PWN A...Ó, Warszawa 2000
2. Braun-Galkowska M., Wpływ telewizyjnych obrazów przemocy na psychikę dzieci, Problemy Opiekuńczo-Wychowawcze 1995, nr 6
3. Bulenda T., Prawna ochrona jednostek przed przemocą w rodzinie, w: I. Pospiszył (red), Razem przeciw przemocy, Warszawa 1999
4. Canfora Omi G., Biblia ilustrowana, Lublin 1989
5. Danilewicz J., Agresja u dzieci – Szkoła porozumienia, Warszawa 2002
6. Doroszewski W., Słownik Języka Polskiego, Warszawa 2000
7. Geremek R., Przemoc na zdrowie, Wprost, 2004, nr19
8. J. Izdebska, Irzykowski K., Słoń wśród porcelany. Lżejszy kaliber, Kraków 1976
9. Rodzina, dziecko, telewizja- szanse wychowawcze i zagrożenia telewizji, Białystok 1996.
10. Izdebska J. (red), Dziecko w rodzinie i środowisku rówieśniczym, Białystok 2003
11. Juszczak S., Człowiek w świecie elektronicznych mediów- szanse czy zagrożenia, Katowice 2000
12. Konarzewski K., Przymus w szkole, Psychologia wychowawcza 1994, nr 2.
13. Ludwiczak D., Piskadłowa A., Tarka-Huczek E., Słownik Wyrazów Bliskoznacznych, Warszawa 1998

14. M. Majewska, Edukacja medialna w programach szkolnych, [W:] Dzieci a mass media. Materiały z ogólnopolskiego seminarium, Zielona Góra 22-23 października 1998 Centrum Ustawicznego Kształcenia Bibliotekarzy, Warszawa 1999.
15. Okoń W., Nowy Słownik Pedagogiczny, Warszawa 1998
16. Pieter J., Słownik Psychologiczny, Wrocław-Warszawa-Kraków, 1963
17. Pietrzykowski M., Mitologia starożytnej Grecji, Warszawa 1983
18. Pytka L., Wirtualność i realność we współczesnej cywilizacji i kulturze, a dojrzewanie osobowości antyspołecznej, w: Pytka L., Głowacka B., Okrucieństwo i zbrodnia dziecięca. Incydent czy znak czasu?, Warszawa 2000
19. Pytka L., Głowacka B., Okrucieństwo i zbrodnia dziecięca. Incydent czy znak czasu?, Warszawa 2000
20. Tazbir J., Okrucieństwo w nowożytnej Europie. Prace wybrane, tom 2, Warszawa 1999
21. Znaniński F., Socjologia wychowania, Warszawa 1960
22. Zdziechowski M., O okrucieństwie, Kraków 1993

Mgr Sabina Wieruszewska – Duraj
Akademia Podlaska
Siedlce, Polska

PEDAGOGIA CELESTYNA FREINETA W PRZEDSZKOLNEJ EDUKACJI EKOLOGICZNEJ

W sytuacji aktualnych problemów związanych z ochroną środowiska, coraz silniej akcentuje się konieczność zmian, nie tylko w relacjach człowiek – środowisko, ale również w relacjach międzyludzkich. Zmiany te powinny dokonywać się w człowieku już od najmłodszych lat. Podstawowe zadania w tym zakresie spoczywają więc na placówkach przedszkolnych.

Wychowanie przedszkolne jest bowiem rozumiane w kategoriach: dziecko – rodzina – środowisko. Częścią składową tego wychowania powinna być edukacja ekologiczna. Konieczne staje się więc wyposażenie dziecka w podstawową wiedzę o środowisku i niezbędne umiejętności w tym zakresie. Przez środowisko